

Беляев С.Б.

Харьковская гуманитарно-педагогическая академия
Харьковского областного совета

СРЕДСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация

Качественная профессиональная подготовка будущего учителя на современном этапе развития национальной системы образования определяет отдельным требованием владение приемами внедрения в образовательном процессе новых педагогических технологий. На основе анализа требований к профессиональной деятельности учителя, методологических подходов, которые обеспечивают научное обоснование средств профессиональной подготовки, было акцентировано внимание на необходимости организации самостоятельной учебной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная педагогическая подготовка, педагогические технологии, самостоятельная работа студента, средства профессиональной подготовки.

Belyaev S.B.

Kharkiv Humanitarian-pedagogical Academy
of Kharkiv Regional Council

TOOLS OF TRAINING TO THE USE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

Summary

At the present stage of development of the national system of education, the quality professional vocation of the future teacher implies his knowledge of methods of implementation of the newest educational technologies into the educational process. The article is focused on the necessity of organizing the student's independent educational activity based on the analysis of requirements to the professional activity of the teacher and of the methodological approaches.

Keywords: professional training for teachers, educational technology, independent work of students, means of training.

УДК 373.5.015.31:7

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Булгакова Т.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

У статті розкривається сутність художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах України в другій половині ХХ століття, піднімаються актуальні питання означеної проблеми. Проаналізовано підходи до художньо-естетичного виховання України означеного періоду. Автором описані основні наукові тенденції поглядів вчених на дану проблему. Здійснено аналіз літературних джерел та архівних матеріалів.

Ключові слова: художньо-естетичне виховання, учні, навчально-виховний процес.

Постановка проблеми. Пріоритетними цілями освітнього процесу наразі є забезпечення його гнучкості, якісного наповнення, неперервності, задоволення потреб і інтересів школярів та збереження індивідуальності особистості як соціальної цінності. Успішне досягнення мети залежить від багатьох чинників, одним із важливим є виховання майбутніх громадян України з високим рівнем естетичної культури. Впродовж останніх років чимало зроблено для визначення і спрямування діяльності загальноосвітніх закладів по шляху перспективних дій. Система художньо-естетичної освіти і виховання має потенціал відродження кращих національних культурних традицій, вдосконалення здобутків радянського періоду навчально-виховного процесу і впровадження найсучасніших інноваційних ідей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художньо-естетичне виховання особистості було

предметом наукового аналізу філософів В. Андрущенко, М. Бердяєва, Л. Левчука, В. Мовчан та ін. Науковці вважають, що естетичне виховання є засобом залучення школярів до духовних і культурологічних цінностей суспільства. Психологічні аспекти естетичного виховання дітей та молоді розкрито у дослідженнях Г. Балла, І. Бежа, О. Дем'янчук, Т. Кириленко, В. Москальця та ін. Проблеми організації та ефективності художньо-естетичного виховання присвячені праці науковців Д. Кабалецького, А. Лебедевої, А. Макаренко, Б. Неменського, В. Сухомлинського, М. Чепіль та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Найважливішими елементами сучасної системи художньо-естетичного виховання в загальноосвітній школі виховання в учнів естетичного інтересу до наукових знань, народних традицій, норм повсякденної поведінки. Однак, попри певні те-

оретико-методичні напрацювання науковців, до сьогодні відсутнє цілісне дослідження теорії і практики художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх закладів другої половини ХХ століття.

Мета статті. Головною метою цієї статті є розкрити основні теоретичні та практичні надбання художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх закладів другої половини ХХ століття та висвітлити їх певні особливості.

Виклад основного матеріалу. Проблему художньо-естетичного виховання видатний український педагог Г. Ващенко (1878-1967 рр.) обґрунтував через призму української духовності. У своїх працях «Основи естетичного виховання» (1956 р.), «Виховна роль мистецтва» (1956 р.), «Виховний ідеал» (1946 р.) він доводив, що учням потрібно дати не тільки певні знання, але й збагатити набуттям соціального досвіду, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової та економічної культури. Г. Ващенко обґрунтував, що виховний ідеал української людини побудований на християнській моралі та українській духовності, яка традиційно основана на любові українців до краси і добра, прагненні до мистецької творчості, музики, співу, танців. Твори Г. Ващенка були несприйняті та засуджені радянською дійсністю, їх належно оцінили тільки після проголошення Україною незалежності.

Незважаючи на важкий повоєнний час, нестачу підручників, недооцінку художньо-естетичного виховання, радянські педагоги з кінця 40-х років працювали в галузі розвитку духовної сфери школярів. Так, у 1948 році вчений-педагог А. Каіров визначив естетичне виховання як виховання в учнів здібностей сприйняття, відчуття і правильного розуміння прекрасного в природі, мистецтві та суспільному житті, виховання любові до прекрасного та здатності його втілити у творчу діяльність і щоденне життя [9, с. 325].

У радянський відрізок часу досліджуваного нами періоду в художньо-естетичному вихованні переважало формування якостей культурного громадянина, будівника комунізму, впліталось формування патріотизму та інтернаціоналізму, цим була пронизана художня література, музичне, образотворче мистецтво. У кожній школі УРСР створювались історичні гуртки, які вивчали історію рідного краю, в походах милувалися красою рідної природи, ознайомилися з географічними особливостями, записували етнографічний матеріал. Після походів у школі обробляли інформацію, створювали колекції, історичні альбоми, експонували старовинні речі. Так, у 1954 році одним із краєзнавчих музеїв України вважався краєзнавчий музей Першотравневої школи Зміївського району, Харківської області. Експонатами були цікаві колекції різних пісків, кольорових глин, мінералів, макети геологічного складу земної поверхні, кістки мамонта, а також щоденники учасників походів, альбоми з малюнками, фотознімками, схемами. Однією із частин музею є історична експозиція – ядра, списи, наконечники стріл, нумізматична колекція, що налічує понад 300 монет різних часів і народів. Члени краєзнавчого гуртка цієї школи виготовили для музею багато цінних експонатів: макети башт стародавньої фортеці, стінопробивної гармати, панораму «Полтавська битва»; макет подвір'я радгоспу «Червоний велетень» та ін. Юннати школи передали до музею гербарії лікарських рослин, колекції насіння лісових дерев, а також опудала зайця, ховраха, білки, їжака, голуба, перепілки. В живому кутку є кролі, їжак, білка тощо. Цей музей було створено на базі історичного гуртка, який згодом було реорганізовано в

товариство «Юний історик», в складі якого 5 секцій: історії нашої Батьківщини, історії рідного краю, археологічна, туристська, виготовлення наочних посібників [11].

Завдання естетичного виховання як складової виховання у радянській школі педагогічна література визначала так: розвиток в учнів естетичного сприймання – здатності сприймати і правильно розуміти прекрасне в дійсності – природі, суспільному житті, мистецтві; формування естетичних смаків і почуттів, понять і поглядів; виховання потреби і здатності створювати прекрасне в житті і мистецтві, прагнення до посилюючого прояву себе в мистецтві; розвиток творчих здібностей дітей, виховання у них уважного і вимогливого ставлення до свого зовнішнього вигляду – охайність і чистота одягу, культурна поведінка в громадських місцях, ввічливість у взаємодіях, у спілкуванні з дорослими, знайомими і незнайомими [4, с. 36].

В 1958 році був прийнятий «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР», що ознаменував початок «хрущовської відлиги» – відродження культури. 23 травня 1958 р. прийнята Постанова колегії Міністерства культури УРСР і Міністерства освіти УРСР «Заходи по поліпшенню роботи установ культури і освіти в справі естетичного виховання дітей та молоді», де подано конкретні рекомендації щодо здійснення художньо-естетичної роботи – організація позакласної роботи, відкриття гуртків мистецького спрямування тощо.

Як свідчить аналіз першоджерел, в 60-х роках питання художньо-естетичного виховання підростаючих поколінь набували дедалі більшої актуальності, тому що цей період вважався початком розгорнутого будівництва комунізму. В радянській школі почуття прекрасного починали розвивати із першого класу. Учні початкової школи вже мали певні смаки, уподобання, деякий запас понять про те, що красиве і що неестетичне в предметах, природі, у вчинках людей. Наголошувалось на вихованні всебічно розвинутого громадянина, який любить свою Вітчизну, вміє розуміти і створювати прекрасне. Весь навчально-виховний процес мав бути гармонійним, пронизаним естетикою: математика мала заворожити логікою математичних обчислень, історія – виховати патріотів, креслення повинно навчити будувати гарні нові міста, хімія заповнити яскравими фактами. У тісному зв'язку з художньо-естетичним вихованням йшло трудове виховання. В усіх школах УРСР проводилися зустрічі з передовиками виробництва. Підкреслювалось, що краса і творчість притаманна будь-якій праці. Велась наполеглива боротьба за естетику трудового процесу, за розвиток естетичних смаків у оформленні виробів, шкільної сільськогосподарської ділянки, шкільного подвір'я тощо.

Питання художньо-естетичного виховання цікавило багатьох дослідників. Так, Л. Греков досліджував місце і роль естетичного виховання та взаємопов'язаність засобів мистецтва, оточуючої дійсності, рідної природи, праці і побуту. Основною роботою із цього напрямку в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи вчений називав гурткову роботу [1]. А. Карталов розглядав процес художньо-естетичного виховання як суспільний процес, спрямований на формування естетичного відношення до дійсності, на формування потреби у красі, створювати прекрасне, перетворювати дійсність відповідно до законів краси [3, с. 33]. Досліджував систему художніх уявлень, поглядів і переконань, що забезпечують задоволення від дій-

сно естетично цінного вчений В. Сластиєн, який визначив естетичне виховання як виховання здібності повноцінного сприйняття і правильного розуміння прекрасного в мистецтві та дійсності. Він наголошував, що естетичне виховання формує у школярів прагнення, готовність і вміння вносити елементи прекрасного у всі сторони буття, боротися проти всього потворного, низинного, а також посилено проявляти себе у мистецтві [10, с. 266].

У 80-х роках впровадженню основ художньо-естетичного виховання, всебічному розвитку особистості та новим методам освіти і виховання була протиставлена непідготовленість школи до їх реалізації. Освітня реформа 1984 року окреслила такі завдання: виробити «стійкі матеріалістичні уявлення, атеїстичні погляди», дати знання «шляхів революційного оновлення світу, основних принципів та історичних переваг соціалізму, реакційної, антинародної сутності капіталізму», показати «неминучу перемогу ідей комунізму», виховати «вміння відстоювати свої комуністичні переконання, непримирненість до міщанства, утриманства, споживацтва». Фактично це було повернення до шляхів і методів, які були окреслені у законі 1958 року. «Реформа загальноосвітньої і професійної школи» мала на меті вирішити протиріччя, які виникли в радянській системі. Перебудова і викликані нею процеси оновлення всіх сторін нашого суспільства потребували відмови від стереотипів та тенденцій, що склалися. В 16 пункті Реформи яскраво були накреслені установки партії в області естетичного виховання і художньої освіти підрастаючого покоління. В той же час указано, що ще недостатньо використовуються виховні і пізнавальні можливості предметів естетичного циклу. Відмічено, що спостерігаються протиріччя між зростаючими потребами, смаками, інтересами учнів до художньої творчості і реалізацією особистісного потенціалу в продуктивних видах діяльності [8, с. 68 – 80].

Погляди Г. Шевченко щодо проблеми художньо-естетичної освіти школярів у 1986 році були основані на впровадженні в навчально-виховний процес індивідуально-колективних форм навчання (концерт-урок, концерт-лекція, театралізована композиція) на основі взаємної творчості педагогів і дітей. Дослідниця розробила й апробувала в експериментальних умовах теоретичну модель взаємодії різних видів мистецтва в естетичному розвитку підлітків, визначила критерії його ефективності та оптимальні умови й можливості формування у школярів естетичного ставлення до дійсності. На думку вченої, теоретичну основу моделі взаємодії мистецтв складає структурований зміст освіти на основі інтегрованих підходів і програм, які залучають школяра до різноманітних форм художньо-творчої діяльності. Ефективності цілісного художнього розвитку особистості на основі інтегрованого викладання різних видів мистецтв відповідає розроблений комплекс спеціальних методів (метод проектування, метод моделювання, словесно-люстраційний метод, метод творчих завдань, метод педагогічної дії і спілкування [12].

З моменту проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. політика держави міняється на демократичну, формується власна національна культура та законодавча база із забезпеченням вільного розвитку особистості. У 1992 р. Верховна Рада прийняла «Основи законодавства України про культуру», де були задекларовані основні принципи та пріоритети державної політики в галузі культури, спрямовані на відродження культури української нації. У дослідженнях вчених відображається зміна пріоритетів

художньо-естетичного виховання. На необхідності звернення до витоків українського мистецтва наголошує вчена Т. Лютіна. На її думку, рушійною силою морального виховання в національній школі є народні казки, прислів'я, приказки, музика тощо [6].

Систему критеріїв художньо-естетичних інтересів розробив дослідник О. Дем'янчук, виокремивши їх у 2 групи: 1) змістовні характеристики: вибірковість, спрямованість, на музику, літературу, образотворче мистецтво як галузь художньо-творчої діяльності; дієвість як вираження інтересу в реальній поведінці і вчинках; активність як зосередження різноманітних зусиль школяра; усвідомленість як відображення у свідомості учнів предмета інтересу і способу його задоволення; 2) динамічні характеристики: стійкість художньо-естетичних інтересів, тривалість самостійного звернення до предмета інтересу; емоційність як позитивна чи негативна модальність інтересу; переключення як пластичність, легкість переходу інтересу від одного виду мистецтва до іншого; широта як кількості видів художньо-естетичної творчості, на які поширюється інтерес [2].

Ми схильні до думки Л. Нечепоренко, яка вважає, що не можна обмежувати сутність розуміння художньо-естетичного виховання тільки як розуміння прекрасного. Зараз буває важко сформувати у вихованця почуття міри, ту саму середину між двома сторонами будь-якого явища, яке відокремлює красиве від потворного, комічне від трагічного, піднесене від нищого. Естетичне виховання формує чуттєві знання, ціннісні відносини між людиною і дійсністю. Естетичне виховання неподільне з моральним. Завдання естетичного виховання – виховати думки і почуття, чутливість до краси у всіх сферах діяльності людини, у всіх його зв'язках з об'єктивним світом. Високий рівень естетичної культури може бути забезпечений рішенням таких задач: розвиток естетичного сприйняття світу, удосконалення естетичних почуттів; озброєння естетичними (художніми) знаннями; формування високого естетичного смаку; розвиток потреби в естетичній активності; розвиток творчих художніх здібностей і нахилів. Важливими засобами естетичного виховання є: мистецтво, природа, трудова діяльність, що захоплює людину як самим процесом, так і його результатами. Відмінною рисою сучасного естетичного виховання є високий гуманізм, так як його основною цінністю є людина [7, с. 143-150].

В 90-х роках в Україні були поширеними такі форми позакласної роботи з художньо-естетичного виховання: гуртки, різні види шкільних вечорів (до Дня Учителя, «Золота осінь», до Дня Святого Валентина, вечір гумору, до ювілею письменників, вечір естрадної української пісні тощо), різноманітні конкурси, огляди художньої самодіяльності, конференції. Для вивчення народних традицій у багатьох школах виникають нові форми позакласної роботи з учнями: МАНМ (малі академії народних мистецтв), університети народознавства, товариства народних умільців, школи і класи кобзарського, сопілярського мистецтва, етнографічні групи, фольклорні ансамблі та ін.

Особливо цінним є для нашого дослідження погляд А. Лебедевої на художньо-естетичний розвиток школярів. Так, учена у своїй праці звертає увагу на проблематичність формування у школярів естетичного ставлення до дійсності. На її думку, естетичний розвиток пов'язаний з формуванням усіх граней особистості, що включає в себе естетичне сприйняття, емоції, переживання, почуття, естетичний смак та естетичний інтелект. У формуванні естетичного ставлення до дійсності естетичне

сприйняття є початком, фундаментом, що виражається в загальній спостережливості, в здібності помічати прекрасне і звертати на нього увагу. Школярі повинні не тільки сприймати прекрасне, але й розуміти, оцінювати твори мистецтва, вчинки людей та ін., тобто необхідно формувати естетичне судження. У відповідності з особливостями розвитку і виховання у кожної людини виробляється свій особистий смак в тій чи іншій галузі та формується естетична культура. До естетичної культури входять естетичні потреби і здібності, сприймання, цінності, естетичний смак і ідеал, і як творчо-перетворювальна діяльність по їх втіленню і засвоєнню – естетичне виховання [5, с. 27].

Висновки та перспективи подальших розвідок.

Головною метою художньо-естетичного виховання є вплив на підростаючу людину, що формує її як гармонійно розвинену особистість, виховує якості, які необхідні для повсякденного життя та започатковуються із естетичного ставлення до дійсності. Необхідно розвивати у школярів здатність до повноцінного сприйняття мистецтва та потреби спілкуванні з ним як із засобом саморозвитку та самовиховання. В сучасному житті не можна не звернути увагу на проблеми практичного життя – превалювання грошей у вирішенні багатьох проблем. Актуальність матеріального становища не підвладна часові, але питання в тому, яке місце займає прагнення до збагачення серед інших проблем і бажань. Мистецтво допомагає дитині вирішити важливі питання,

розширює сферу поглядів, спілкування, впливає на духовні почуття, формує моральну самосвідомість. Дуже важливим в цьому ракурсі є здатність педагогів спрямувати світосприйняття дитини на вирішення їх інтересів, питань через твори мистецтва. За весь час існування СРСР із-за універсалізації класового підходу в змісті і методах художньо-естетичного виховання залишались недооціненими загальнолюдські пріоритети. Починаючи з 90-х років, теорія і практика художньо-естетичного виховання в загальноосвітньому закладі звернулася до української народної культури. Почали з'являтися нові форми роботи з художньо-естетичного виховання. Криза духовності нашого суспільства має пройти через призму естетичних емоцій, естетичних оцінок загальнолюдських цінностей. Авторитет гуманістичних цінностей піднімається за рахунок українських культурних надбань у всіх сферах життєдіяльності. Очевидним є те, що художньо-естетичне виховання і зараз залишається важливим вектором освіти. Складність, широта і багатогранність проблем художньо-естетичного виховання в школі, багатоаспектність його зв'язку з реальним життям обумовлює необхідність використання існуючого досвіду з цього питання та розроблення нових підходів.

Перспективи подальших досліджень може стати вивчення методів та засобів художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх закладів України (друга половина ХХ століття).

Список літератури:

1. Греков Л. А. Естетичне виховання школярів / Л. А. Греков. – Київ: Товариство «Знання», 1969. – 48 с.
2. Дем'янчук О. Н. Педагогічні основи формування художньо-естетичних інтересів школярів: навч.-метод. посіб. / О. Н. Дем'янчук. – К.: ІЗМН, 1997. – 62 с.
3. Каргалов А. Система естетичного виховання студентів / А. Каргалов // Эстетическое воспитание студентов: сб. науч. ст. – М.: Политиздат, 1980. – С. 33-40.
4. Константинов Н. А. Основные вопросы педагогики / Н. А. Константинов, А. Л. Савич, М. Т. Смирнов. – М.: Учпедгиз, 1957. – 312 с.
5. Лебедева А. В. Формування у школярів естетичного ставлення до дійсності у позаурочній музично-творчій діяльності: дис. ... канд. пед. наук 13.00.07 / А. В. Лебедева – Мелітополь, 2011. – 387 с.
6. Люрина Т. И. Нравственное воспитание подростков средствами фольклора: дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Т. И. Люрина. – Киев, 1992. – 172 с.
7. Нечепоренко Л. С. Классическая педагогика: Учебное пособие / Л. С. Нечепоренко, Я. В. Подоляк, В. Г. Пасынок. – Х: Основа, 1998. – 420 с.
8. О реформе общеобразовательной и профессиональной школы: Сб. документов и материалов. – М.: Политиздат, 1984. – 112 с.
9. Педагогика. Учеб. пос. для пед. высших. учеб. завед. и ун-тов / Под ред. проф. И. А. Каирова. – Изд. 2-е перераб. и доп. – М.: Учпедгиз, 1948. – 462 с.
10. Педагогика: Учеб. пособие для педучилищ / С. П. Баранов, Л. Р. Болотина, Т. В. Воликова, В. А. Слостенин. – М.: Просвещение, 1981. – 367 с.
11. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 1557. – 197 арк. Річний звіт про роботу шкіл Харківського облвно за 1953 – 1954 н/рік.
12. Шевченко Г. П. Взаимодействие искусств в эстетическом воспитании и развитии подростков: дисс. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 / Г. П. Шевченко. – Луганськ, 1986. – 347 с.